

OTA-ONA QARAMOG'IDAN MAHRUM BO'LGAN IJTIMOIIY HIMOYAGA MUHTOJ BOLALARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

 [10.70728/tech.v2.i03.013](https://doi.org/10.70728/tech.v2.i03.013)

Egamqulova Saodat Alijanovna

Sh.Rashidov tumani “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazi psixologi
saodategamqulova@mail.com

Annotatsiya. Dunyodagi ko‘plab odamlarning hayoti zo‘ravonlik bilan to‘lib - toshgan va u qaysidir ma‘noda barchamizga ta’sir qiladi. Ko‘pchiligimiz eshik va derazalarimizni kuchli qulflar bilan qulflash va iloji bo‘lsa, xavfli joylardan qochish orqali muammolardan osongina qochishimiz mumkin. Boshqalarning yashiradigan joyi yo‘q: ularni uyda zo‘ravonlik kutmoqda, jamoatchilik ko‘zidan yashiringan.

Kalit so‘zlar. Zo‘ravonlik, ijtimoiy, mahrum, huquqiy, zo‘ravonlik, jinsiy zo‘ravonlik, beparvolik, odam savdosi.

Абстрактный. Жизнь многих людей по всему миру наполнена насилием, и оно так или иначе затрагивает каждого из нас. Большинство из нас могут легко избежать проблем, запирая двери и окна на прочные замки и по возможности избегая опасных зон. Другим негде спрятаться: насилие поджидает их дома, скрытое от глаз общественности.

Ключевые слова. Насилие, социальное, лишения, юридическое, жестокое обращение, сексуальное насилие, пренебрежение, торговля людьми.

Hozirgi rivojlanayotgan mamlakatimiz tomonidan yoshlarga berilayotgan imkoniyatlar nihoyatda ko‘plab topiladi, yoshlarning ta’limiga berilyotgan qanchadan-qancha e’tiborlar samarasi bundan bir necha yillardan so‘ng o‘z mevalarini bersa ajab emas. Ammo shu bilan birgalikda bizni jamiyatimizga xos bo‘lmagan ba’zi birkamchiliklarham uchrab dilimizni xira qiladi. Oilaviy ajrimlar chin yetim va chala yetimlarni ko‘payishi oilaviy mojarolarning yildan yilga ortib borishi kabi nohush jihatlar mavjud. Ushbu jihatlarni hiobga olgan holda malakatimiz rahbari va hukumati tomonidan bir qator Farmon va qarorlar ishlab chiqib jamiyatga tadbqiq etib kelinmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 25.10.2021-yildagi “Yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 636-sonli qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2024-yil 14-nyabrdagi PF 185-son Farmoni [1] ijrosini ta’minlash, shuningdek yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni joylashtirishning huquqiy asoslarini takomillashtirish ularga ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko‘rsatishni ta’minlash choralarini kuchaytirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum

bo'lgan bolalarni joylashtirish shakllari bo'yicha ayrim normativ huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida 27.12.2024-yildagi 893-sonli qarori [2], ushbu Farmon va qarorlarning ijrosi o'laroq mamlakatimizda yangi bir "Inson" ijtimoiy xizmatlar agentligi faoliyatini boshladi bu agentlikning faoliyat doirasida olib borilayotgan ishlar va yuzaga chiqayotgan ba'zi bir muammalar mavjud, aynishu uammolardan biri bu hozirgi kunda rivoj topayotgan jamiyatimizning og'riqli mavzusi bolalarni ijtimoiy himoya qilish mexanizmidir.

So'nggi yillarda bolalarga nisbatan zo'ravonlik "bolaga nisbatan zo'ravonlik" - JSST bolalarni 18 yoshgacha bo'lgan odamlar deb belgilaydi [3,4] "jismoniy va hissiy zo'ravonlik, jinsiy zo'ravonlik, beparvolik, odam savdosi yoki ekspluatatsiyaning boshqa shakllari, yoki javobgarlik, ishonch yoki kuch munosabatlari doirasida bolaning sog'lig'iga, omon qolishiga, rivojlanishiga yoki qadr-qimmatiga haqiqiy zarar yetkazishi" [5]. Intim hamkor zo'ravonligining zo'ravonligi ham ba'zan bolalarga nisbatan zo'ravonlikning bir shakli sifatida qaraladi [6]. 2024-yildagi hisob-kitoblar mamlakat va so'rov usuliga ko'ra juda katta farq qiladi, bolalik davridagi jinsiy zo'ravonlik haqida xabar beradi va barcha bolalarning 25-50% jismoniy zo'ravonlik haqida xabar beradi [7] [10].

Bolalarga nisbatan zo'ravonlik bolalar, oilalar, jamoalar va mamlakatlarning salomatligi va farovonligi uchun umrbod oqibatlariga olib keladi. Va o'limga olib kelishi mumkin [8]. Qotillik ko'pincha qurol, sovuq va o'qotar qurollardan foydalanish bilan sodir bo'ladi [9]. Barcha qurbonlar va jinoyatchilarning 80% dan ortig'i erkaklardir. Bu esa pirovardida mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin. Bolalar zo'ravonligi boshlanishidan oldin uning oldini olish ko'p qirrali yondashuvni talab qilishi mumkin. Samarali profilaktika dasturlari ota-onalarni qo'llab-quvvatlaydi va ijobiy tarbiya ko'nikmalarini o'rgatadi. Bolalar va oilalarga doimiy e'tibor takroriy zo'ravonlik xavfini kamaytirishi va uning oqibatlarini kamaytirishi mumkin [11].

2024-yil 8-noyabr kuni Kolumbiyada bolalarg nisbatan zo'ravonlik bo'yicha birinchi vazirar konfrensyasi bo'ldi. Yoshlar zo'ravonligi insonning psixologik va ijtimoiy faoliyatiga jiddiy, ko'pincha umrbod ta'sir qiladi. Yoshlar zo'ravonligi salomatlik, farovonlik va jinoiy adliya xizmatlarining narxini sezilarli darajada oshiradi, mehnat unumdorligini pasaytiradi, mulkiy qadriyatlarni pasaytiradi va jamiyat tuzilishini buzadi.

Yetim va ijtimoiy himoyga muhtoj bolalarning ruhiyatida esa quyidagi psixologik xususiyatlar namoyon bo'ladi:

- ijtimoiy muhitga moslashishni istmaslik;
- samimiy hissiy munosabatlarning yetishmasligi;
- izolyatsiya;

- umidsizlik;
- orzulari umumiy dolzarb muammolardan chetda qolishi.

Boshqalar bilan bo'lgan munosabatlarda esa,

- aloqalar mazmun jihatdan samarasiz;
- hissiy jihatdan to'yingan emas;
- qaramlikka moyillik;
- individuallikning kam rivojlanishi;
- shaxsiy faoliyatning pastligi;
- jamiyat tomonidan qo'yiladigan qoidalar va me'yorlarga qarshi.

Yoshlar zo'ravonligi bilan bog'liq bo'lgan turli xil yoshlar jismoniy, hissiy va jinsiy zo'ravonlik (masalan, jismoniy tajovuz, zo'ravonlik, zo'rlash) va banditizm, otishma va talonchilik kabi zo'ravonlik harakatlariga guvoh bo'lish yoki ishtirok etishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, 2018 yilda "shaharlarda yashovchi bolalar va o'smirlarning yarmidan ko'pi jamiyatda zo'ravonlikning qandaydir shakllarini boshdan kechirgan". Zo'ravonlik "bir tom ostida yoki ma'lum bir jamiyat yoki hududda ham sodir bo'lishi mumkin va bir vaqtning o'zida yoki hayotning turli bosqichlarida sodir bo'lishi mumkin". Yoshlar zo'ravonligi, shaxs zo'ravonlikni oluvchi yoki uning guvohi bo'lganligidan qat'i nazar, darhol va uzoq muddatli salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Oxirgi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bolalik davridagi psixologik jarohatlar bolaning miyasini o'zgartirishi mumkin. Bu aniq travma miya va tanaga jismoniy ta'sir qiladi, bu tashvish, g'azab va diqqatni jamlash qobiliyatiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, ular eslash, ishonish va munosabatlarni o'rnatishda muammolarga duch kelishlari mumkin.

Xulosa. Ayni ushbu nazariy ilmiy ma'lumotlarga asoslanib Kreyg G va Rean A kabi tadqiqotchilar bolalarning kattalar bilan bog'lanish ehtiyoji yuqoriligini ta'kidlaydi. Ota-onasidan mahrum bo'lgan bolalarda nafaqat asab tizimining tug'ma xususiyatlari va shaxsning muayyan xususiyatlari bilan emas, balki bolaning hozirgi holatidan avvalgi holatida olgan hayot tajribasidan bog'liq murakkab psixologik holatlarga ham ega, bu esa uning umumiy ruhiy holatiga ta'sir etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2024-yil 14-noyabrdagi PF 185-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni joylashtirish shakllari bo'yicha ayrim normativ huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida 27.12.2024-yildagi 893-sonli qarori.

3. Alimbayeva Sh.T. O'smirlar o'quv faoliyatida xavotirlanish namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari. Psixologiya jurnali. Buxoro – 2012. № 2. B -156.
4. Otamuratov R., Yo'ldoshev N. O'zbekistonda psixologik psixologiyaning rivojlanishi // Yangi O'zbekiston: fan, ta'lim va innovatsiyalar. – 2024. – V. 1. – Yo'q. 1. – B. 650-652.
5. Otamuratov R., Husenova M. MALAKATIMIZDA INKLYUZIV TA'LIM TARAQQIYOTI //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – T. 1. – №. 3. – C. 271-274.
6. Otamuratov R., Muhammadiyev A. PSIXOLOGIYADA SHAXS MUAMMOSI //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – T. 1. – №. 3. – C. 266-269.
7. Отамуратов Р. Ijtimoiy fanlar tizimida yuridik psixologiyaning umumiy vazifalari / Р. Отамуратов, Н. Юлдошев. – Новый Узбекистан: наука, образование и инновации. – 2024. – № 1. – С. 650-2.
8. Отамуратова S. Nizoli vaziyatlardagi xulq-atvor strategiyalarining psixologik tahlili / С. Отамуратова, Р. Отамуратов. – Информатика и инженерные технологии. – 2023. – № 2. – С. 323-8.
9. Отамуратов Р. У. ХАРАКТЕРИСТИКИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ ИНТЕРНЕТА //Yangi O 'zbekiston ustozlari. – 2024. – T. 2. – №. 31. – С. 184-187.
10. Otamuratov R. U., Otamuratova S. A. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish //МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ЖИХДТЛАРИ Республика илмий-амалий конференция материаллари туплами. – 2021. – Т. 494.
11. OTAMURATOV, R., & OTAMURATOVA, S. (2024). ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ТРЕВОЖНОСТИ У ПОДРОСТКОВ. Вестник УзМУ, 1(1.5.2), 164-167. <https://doi.org/10.69617/nuuz.v1i1.5.2.4185>